

ПРАКТИЧНА ЦИВІЛІСТИКА

УДК 347.454.3:355.7

DOI <https://doi.org/10.32782/chc.v051.2023.6>

Кривенко Юлія Василівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0001-7506-0786

Спасова Катерина Іванівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0002-8126-2306

УЧАСТЬ ВІЙСЬКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ ЗА ДОГОВОРОМ БУДІВЕЛЬНОГО ПІДРЯДУ

Постановка наукової проблеми. Договір на будівництво було виділено із загальної кількості договорів лише на початку ХХ століття. В цей час договір будівельного підряду стає одним з найпоширеніших видів договору підряду, за допомогою якого здійснюється зведення, реконструкція або ремонт виробничих об'єктів, лінійних споруд, об'єктів транспорту та торгівлі, споруд культурного та спортивного характеру, житлових будинків тощо.

У динамічній державно-правовій, управлінській та економічній практиці на сьогодні виникає безліч відносин між суб'єктами права, що мають різну правову природу. Сучасна ринкова економіка передбачає долю в майновому обороті на паритетних засадах публічно-правових утворень, зокрема і військових організацій.

У чинній системі права діє фрагментарний та безсистемний механізм правового регулювання участі публічно-правових утворень, таких як органи військового управління, військові організації та військові частини у цивільних правовідносинах, що повною мірою пов'язано з відсутністю у сучасній цивілістиці комплексних і несуперечливих досліджень, і концептуальних розробок з проблеми визначення правового статусу перелічених публічно-правових утворень в цивільному праві

За часів СРСР військові організації брали активну участь у будівництві різноманітних об'єктів як військового, так і цивільного призначення, однак правове регулювання було

недосконалим. Військово-будівельні загони та окремі військово-будівельні роти укомплектовувалися через військкомати з-поміж громадян призовного віку, придатних за станом здоров'я до військової служби. Зазначені особи не були військовослужбовцями, а набували особливого статусу військових будівельників. Головна особливість правового становища військових будівельників полягала в тому, що на них поширювалися норми як військового, так і трудового законодавства: вони приймали військову присягу та термін служби у військово-будівельних загонах зараховувався їм у строк дійсної військової служби; вони перебували у становищі робочих будівельної організації, отримували заробітну плату, і термін служби зараховувався їм у трудовий стаж.

Внаслідок повномасштабного вторгнення в Україну виникла необхідність створення добровільних будівельних батальйонів, які відновлюватимуть пошкоджені внаслідок війни об'єкти інфраструктури та будинки. До відбудовування зруйнованих російськими окупантами міст залучатимуть чоловіків призовного віку, але яким чином це все буде відбуватися, поки що залишається невирішеним [1].

Стан дослідження. У вітчизняній юридичній літературі відсутні сучасні дослідження, щодо правового регулювання зобов'язань з будівельного підряду за участю військових організацій. Значна кількість досліджень присвячена загальним

положенням договорів підряду та будівельного підряду, цим питанням присвячені дослідження вітчизняних дослідників, як-от: А. Гриняка [2], С. Вавженчука [3] та С. Сеника [4]. Військова організація як сторона за договором будівельного підряду сьогодні практично не аналізується сучасними цивілістами, крім вузького кола військових юристів.

Мета дослідження полягає в комплексному аналізі питань щодо участі військових організацій в зобов'язаннях за договором будівельного підряду. Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити наступне **завдання**: вивчити, проаналізувати та визначити особливості участі військових організацій в зобов'язаннях будівельного підряду.

Виклад основного матеріалу. Підрядні відносини різноманітні. Вони можуть бути звичайними, не ускладненими іншими особливостями, але можуть мати додаткову специфіку, що вимагає особливого законодавчого регулювання. Попри те, що регламентація окремих видів договору підряду специфічна, всі вони мають загальну правову базу, зумовлену єдиною для всіх підрядних відносин ознакою – спрямованістю на виконання робіт з досягненням відокремленого результату. Специфіка конкретних видів договору підряду лише доповнює правове регулювання, зумовлене загальною спрямованістю.

Чинний ЦК України розглядає договір будівельного підряду як різновид такого договірного типу, як договір підряду. Крім того, ЦК України диференціює підряд за трьома основними критеріями, в залежності від: кінцевої мети результату робіт; від виконавця робіт; розподілу ризику між сторонами [5].

Договір будівельного підряду – приклад цивільно-правовий договору, де приватноправове регулювання поєднується з публічно-правовим [6]. Це пов'язано з тим, що відносини, що виникають під час здійснення будівельної діяльності, мають різну галузеву приналежність. Відносини між замовником і підрядником, що виникають на підставі договору будівельного підряду, мають всі ознаки майнових відносин, які є предметом цивільного права. Відповідно, вони регулюватимуться методом юридичної рівності сторін. Однак будівництво має специфіку, що передбачає встановлення відносин не лише між замовником та підрядником, а й відносин за участю публічних органів. Характер цього зв'язку є принципово інший, та передбачає використання відповідного методу правового регулювання – методу владного підпорядкування.

Відповідно до ч. 1 ст. 837 ЦК України за договором підряду одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу [5]. Договір будівельного підряду укладається на будівництво або реконструкцію підприємства, будівлі (у тому числі житлового будинку), споруди або іншого об'єкта, а також на виконання монтажних, пусконаладжувальних та інших нерозривно пов'язаних з об'єктом, що будується. Звернемо увагу, що у зв'язку з різноманітністю діяльності, яке опосередковується підрядними договорами, до цивільного законодавства залучається містобудівне законодавство. Виходить, що специфіка договору будівельного підряду виражена й у тому, що його структура здебільшого залежить від певних обставин. Щодо сторін даного договору, слід визначити, що ними є замовник і підрядник. Замовником можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Підрядник також може бути як фізичною, так і юридичною особою, проте за наявності робіт з об'єкта капітального будівництва, у ролі підрядників виступають будівельні організації.

Як було зазначено вище, у ролі замовника можуть виступати будь-які фізичні та юридичні особи. Однак в області виконання функцій замовника, зокрема здійснення ефективного контролю діяльності підрядника, вимагає спеціальних знань і навичок, а іноді – наявності особливого дозволу на даний вид діяльності. Тому на практиці функції замовника нерідко передаються спеціалізованим організаціям, які діють як представники тих осіб, для яких призначений об'єкт, що будується. Розглянемо участь військових організацій в зобов'язальних відносинах за договором будівельного підряду. У «Положенні про організацію будівництва об'єктів у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України» визначено порядок планування, проєктування, організації та фінансування будівництва об'єктів житлового фонду та об'єктів загальновійськового і спеціального призначення військових частин Збройних Сил України (далі – об'єкти ЗС України) [8]. Під терміном «військова організація» зазвичай розуміються органи військового управління, об'єднання, з'єднання, військові частини, організації, підприємства, установи, у т.ч. військові освітні установи професійної освіти та інші організації Збройних Сил України, інших військ, військових формувань та органів державної влади, в яких законодавством передбачено військову службу.

Наявність статусу юридичної особи дозволяє військовим організаціям брати участь у цивільно-правових відносинах. Військова організація може виступати як в якості замовника, так і в якості підрядника. Військова частина (військовий загін) можуть бути підрядником за умови наявності ліцензії на будівництво та дозвіл на господарську діяльність.

В Положенні про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України передбачено наступне:

- організація капітального будівництва та капітального ремонту;
- нове будівництво або реконструкція об'єктів Міністерства оборони може здійснюватись лише за умов наявності дозволу на проектування та будівництво, який приймається згідно з наказом Міністра оборони України, а також, якщо ці об'єкти включені у титульні списки замовника – титулоутримувача капітального будівництва [9].

Перелік будівельних робіт, які не потребують документів, що дають право на їх виконання, та після закінчення яких об'єкт не підлягає прийняттю в експлуатацію, затверджено постановою Уряду від 7 червня 2017 р. № 406 [10].

В постанові передбачено, що нове будівництво, реконструкція, капітальний ремонт військових аеродромів, арсеналів, баз та складів тощо класом СС1, СС2 на території військових частин (підрозділів), установ ЗСУ, Нацгвардії та Служби зовнішньої розвідки не потребує отримання дозволів. Також без дозволів можна будувати, реконструювати, реставрувати та ремонтувати об'єкти казармено-житлового фонду військових містечок (крім житлових будинків). Однак, необхідно врахувати специфіку здійснення будівництва під час воєнного стану. Будівельні роботи з участю військових організацій мають низку специфічних особливостей. Це стосується як інженерної унікальності самих об'єктів будівництва, режиму їхньої секретності, так і процедур фінансування, нагляду, випробування та прийняття об'єктів в експлуатацію. Специфіка обумовлена і громадськими інтересами держави щодо забезпечення її обороноздатності та безпеки кордонів. Зазначені особливості мають тривалий період свого формування, який обчислюється не однією сотнею років. У зв'язку з цим їх не можна розглядати як особливості, властиві виключно сучасному етапу розвитку державності. Водночас чинне законодавство не враховує належною мірою специфіку участі у договорі будівельного підряду організацій, підпорядкованих Міністер-

ству оборони. За умови участі в зобов'язаннях будівельного підряду військової частини законодавець передбачає наступне, а саме: замовником будівництва об'єктів ЗС України, які споруджуються за рахунок коштів державного бюджету та інших джерел, не заборонених законодавством, є Міністерство оборони України (далі – МО України). Виконання функцій замовника будівництва об'єктів ЗС України покладаються на: органи військового управління – на підставі довіреності МО України на право укладання договорів на будівництво, проектування об'єктів ЗС України та інших визначених довіреністю договорів за відповідною бюджетною програмою (підпрограмою) МО України; суб'єкти господарювання, Статутом (Положенням) яких передбачається вид економічної діяльності – будівництво, які перебувають у функціональному підпорядкуванні Головного управління майна та ресурсів, – на підставі довіреності Міністерства оборони України на право укладання відповідних договорів та договорів на виконання функцій замовника; територіальні квартирно-експлуатаційні управління, Київське квартирно-експлуатаційне управління, квартирно-експлуатаційні відділи міст, квартирно-експлуатаційні частини районів, командування видів, родів військ та сил ЗС України, військові частини, військові навчальні заклади, установи та організації Збройних Сил України, Державну спеціальну службу транспорту, відповідно до своїх Положень (Статутів), якими передбачається виконання таких функцій – на підставі затверджених у встановленому порядку Переліку об'єктів будівництва (придбання) житла та Плану будівництва об'єктів ЗС України на відповідний рік, за наявності відповідної функції; відповідний структурний підрозділ Головного управління розвідки Міністерства оборони України з будівництва об'єктів для функціонування Головного управління розвідки Міністерства оборони України [9].

Слід зазначити, що особливістю договору будівельного підряду за участю військової організації є неприпустимість збільшення вартості будівництва з волі сторін. Вартість будівництва, терміни та інші його характеристики визначаються відповідно до цільових програм і лімітів виділених цільовим призначенням фінансових ресурсів, закладених у державному бюджеті. Під час підготовки та укладання договору будівельного підряду за участю військових організацій необхідно враховувати такі особливості:

- військові організації виступають як замовник будівництва, контролюють хід будівельного

процесу з інженерної точки зору, оплачують виконані роботи, експлуатують об'єкти закінченого будівництва;

– на відміну від переважної більшості договорів будівельного підряду, що укладаються не військовими організаціями, фінансування будівництва для військових потреб здійснюється з державного бюджету. Таким чином, договір будівельного підряду за участю військової організації має джерело фінансування, що у свою чергу привносить у ці відносини додаткові нюанси;

– один із найважливіших учасників договору – Управління капітального будівництва Міністерства оборони України, основними завданнями якого є: поточне планування з будівництва та об'єктів; організація діяльності з будівництва та капітального ремонту об'єктів; контроль виконання державних контрактів та виконання плану державних капітальних вкладень.

Аналіз особливостей договірних відносин будівельного підряду за участю військових організацій Міністерства оборони України дозволяє зробити висновок про те, що принципу свободи договору, свободі вибору контрагента, механізму укладання, виконання та припинення державного договору, а також реалізації відповідальності за порушення договірних зобов'язань у зазначеній сфері властиві характерні обмеження. Враховуючи зазначену інтеграцію військових організацій у сучасні ринкові відносини, є надзвичайно важливо внести певні зміни до їх юридичного статусу. Ці зміни могли б дозволити військовим організаціям, не змінюючи свого статусу, брати участь у цивільному обороті в нових економічних умовах з урахуванням їх історично сформованих особливостей. Розуміння військової організації як юридичної особи з особливим статусом, для якого характерна сукупність таких ознак, як, по-перше, особливий стан; по-друге, командна підпорядкованість; по-третє, особливий порядок володіння, користування та розпорядження майном; по-четверте, особливий порядок фінансування

поточної діяльності тощо, свідчить необхідність розробки та прийняття закону, що закріплює особливості військової (будівельної) організації, які б їй дозволили, залишаючись військовою організацією, брати активну участь у цивільному обороті. Практика укладання та виконання договорів будівельного підряду вимагає уточнення деяких спеціальних будівельних термінів, наприклад, таких як: предмет договору будівельного підряду, будівництво, об'єкт будівництва, будівля та будівельна споруда. Для одноманітного розуміння значення цих термінів та обов'язкового їх використання слід закріпити ці поняття на законодавчому рівні не залежно від сторін договору.

Зазначений факт спричиняє високий рівень потреби договірних взаємин у сфері будівництва та свідчить про те, що договір будівельного підряду залишається однією з найважливіших договорів, застосовуваних практично.

Висновки. Таким чином, слід зазначити, що військові організації (у тому числі військово-будівельні) можуть у рівній мірі виступати в цивільному обороті як замовником будівельних робіт, так і їх підрядником, враховуючи гостру потребу в майбутньому з відбудови сіл та міст.

Окрім того, враховуючи те, що практична участь військових організацій у загально-цивільному будівництві не забезпечена необхідною нормативною базою та теоретичними дослідженнями, необхідно узгодити всі ці питання на законодавчому рівні.

Вбачається необхідність глибокого наукового осмислення проблеми юридичної відповідальності військових організацій, оскільки відсутність всебічних теоретичних розробок, присвячених зазначеним проблемам, суперечливість судової практики, що складається, і майже повна відсутність встановленої та взаємопов'язаної нормативної бази перешкоджають розвитку законодавчого регулювання діяльності з виконання договору будівельного підряду за участю військових організацій, у тому числі на державне оборонне замовлення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. В Україні створюють добровольчі будбати: що робитимуть і кого візьмуть. URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/society/2022-04-15/v-ukraine-sozdayut-dobrovolcheskie-stroybatyi-chto-budut-delat-i-kogo-vozmут/266030>
2. Гриняк А.Б. Теоретичні засади правового регулювання підрядних зобов'язань у цивільному праві України: монографія. Київ: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2013. 119 с.
3. Вавженчук С. Істотні умови договору будівельного підряду. *Підприємництво господарство і право*. 2018. № 8. С. 9–13.
4. Сенік С. В. Правове регулювання договірних відносин генеральних підрядників та субпідрядників у капітальному будівництві: автореф. дис. 12.00.03. Львів, 2006. 19 с.
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
6. Гаврилов А.В. Проблеми і ризики при реалізації договорів будівельного підряду в Україні: державно-управлінський аспект. *Інвестиції. Юридичний вісник*. 2018. № 1 (54). С. 87–91.

7. Про регулювання містобудівної діяльності. Закон України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 34, ст. 343.
8. Положення про організацію будівництва об'єктів у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України: Наказ Міністерства оборони України від 05 червня 2019 року № 284. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS32059>
9. Положення про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України: Наказ Міністра оборони України від 16.07.97 № 300. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0615-97#Text>
10. Про затвердження переліку будівельних робіт, які не потребують документів, що дають право на їх виконання, та після закінчення яких об'єкт не підлягає прийняттю в експлуатацію: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 червня 2017 р. № 406. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/406-2017-%D0%BF#Text>

Кривенко Юлія Василівна, Спасова Катерина Іванівна

Участь військових організацій в зобов'язаннях за договором будівельного підяду

Статтю присвячено питанням дослідження участі військових організацій в зобов'язаннях за договором будівельного підяду. Актуальність правового регулювання підготовки та укладання договору будівельного підяду за участі військової організації обумовлена низкою об'єктивних факторів теоретичного та практичного характеру. Предмет дослідження: особливості правового регулювання участі військових організацій в зобов'язаннях за договором будівельного підяду. Методологію дослідження становлять: метод комплексного дослідження, формально-юридичний, аналітичний методи та метод системного підходу. Теоретичною основою дослідження стали наукові праці, в яких проаналізовані питання участі військових організацій в зобов'язаннях за договором будівельного підяду. Зазначено, що наявність статусу юридичної особи дозволяє військовим організаціям брати участь у цивільно-правових відносинах. Визначено, що військові організації виконують договірні зобов'язання, передбачені державним контрактом, укладеним на виконання державного оборонного замовлення на створення об'єктів військової інфраструктури: забезпечення енергетичними та іншими ресурсами, виробництво, постачання і ремонт озброєння та військової техніки, іншого майна, а також договірні зобов'язання щодо підрядних робіт та надання послуг потреб Збройних Сил України, інших військ, військових формувань і органів. Підкреслено, що потреба у спорудженні полігонів, танкодромів, стрільбищ, будівництві складів, казарм, адміністративних і навчальних корпусів, житлових будинків для військовослужбовців за контрактом передбачає укладання договорів підяду. Зазначено, що чинні нормативно-правові акти, які покликані регулювати суспільні відносини за участю військових організацій, відрізняються певною неузгодженістю, що знижує ефективність застосування договору підяду та будівельного підяду. Підкреслено, що теорія цивільного права під ознаками будівельного підяду визначає: здійснення робіт на об'єкті, нерозривно пов'язаному із землею; складність і важливість робіт, що здійснюються, які впливають на міцність і функціонування будівлі.

Зроблено висновок про те, що принцип свободи договору, свобода вибору контрагента, механізм укладання та виконання контрактних зобов'язань у цій сфері обмежені імперативними нормами законодавства. Може здатися, що ці обмеження дискримінують становище підрядних організацій і ставлять у нерівне становище з другою стороною.

Висновки дослідження можуть бути використані у правозастосовчому процесі у сфері будівництва під час укладання, виконання, зміни та припинення договорів будівельного підяду, а також державних контрактів на виконання будівельних підрядних робіт для потреб Міністерства Оборони України.

Ключові слова: підряд, договір підяду, договір будівельного підяду, військові організації, підрядник, замовник, зобов'язання, зобов'язальне право, цивільне право.

Kryvenko Yuliia, Spasova Kateryna

Participation of military organisations in obligations under a construction contract

This article is dedicated to the study of the participation of military organisations in obligations under a construction contract. The relevance of legal regulation of the preparation and conclusion of a construction contract in the conditions of a military organisation is determined by a number of objective factors of theoretical and practical nature. The subject of the research is the peculiarities of legal regulation of the participation of military organisations in obligations under a construction contract. The research methodology consists of complex research, formal-legal, analytical methods, and a systemic approach. The theoretical basis of the research is scientific works that analyze the issues of the participation of military organisations in obligations under a construction contract from the perspective of civil law, social law, and administrative law norms. It is noted that the presence of legal entity status allows military organisations to participate in civil legal relations. It is determined that military organisations fulfill contractual obligations provided for by a government contract concluded for the implementation of the state defence order for the creation of military infrastructure facilities: ensuring energy and other resources, production, supply and repair of weapons and military equipment, other property, as well as contractual obligations regarding subcontracting and provision of services to the needs of the Armed Forces of Ukraine, other troops, military formations, and authorities. It is emphasized that the need for the construction of training grounds, tank ranges, shooting ranges, warehouses, barracks, administrative and educational buildings, residential buildings for contract servicemen entails the conclusion of construction contracts. It is mentioned that the current regulatory acts aimed at regulating social

relations involving military organisations differ in certain inconsistency, which reduces the effectiveness of their application in subcontracting and various types of construction contracts. It is emphasized that the theory of civil law states that the characteristics of a construction contract that qualify it are: carrying out work on an object inseparably connected with the land; the complexity and importance of the work performed, which affects the strength and functioning of the building.

It is concluded that the principle of freedom of contract, freedom to choose a counterparty, the mechanism of conclusion and performance of contractual obligations in this area are limited by the imperative norms of legislation. It may seem that these limitations discriminate against the position of subcontracting organisations and put them in an unequal position with the other party.

The conclusions of the study can be used in the legal enforcement process in the construction industry during the conclusion, performance, modification, and termination of construction contracts, as well as government contracts for the implementation of construction subcontracting work for the needs of the Ministry of Defence of Ukraine.

Key words: subcontract, construction contract, military organisations, contractor, principal.